

Godt gjort

Evaluering av Riktig Restaurering Akershus

BÅRD KLEPPE

TF-notat nr. 23/2012

Tittel: Godt gjort
Undertittel: Evaluering av Riktig Restaurering Akershus
TF-notat nr: 23/2012
Forfatter(e): Bård Kleppe
Dato: 24.08.12
ISBN: 978-82-7401-529-6
ISSN: 1891-053X
Pris: 110,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Framsidedfoto: Kurs i maleteknikker på Follo museum. Foto: Bård Kleppe
Prosjekt: Evaluering av Riktig Restaurering Akershus
Prosjektnr.: 20120490
Prosjektleder: Bård Kleppe
Oppdragsgiver(e): Akershus Fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
Epost: post@tmforsk.no
www.telemarksforskning.no

Bård Kleppe er utdannet kulturviter fra Høgskolen i Telemark, med MA i tverrfaglige kulturstudier. Han har jobbet som kulturforsker ved Telemarksforskning siden 2008. Kleppe har gjennomført en rekke større og mindre forskningsprosjekter om kulturpolitikk, kunstneres arbeidsvilkår og kunstformidling for barn og unge. Han har publisert evalueringer, rapporter og vitenskapelige artikler om disse emnene.

Forord

Telemarksforskning, i samarbeid med Ryfylkemuseet, ble våren 2012 bedt av Akershus Fylkeskommune om å gjennomføre en evaluering av Riktig Restaurering Akershus (RRA). Riktig Restaurering Akershus er et prosjekt med mål om å øke kompetansen og bevisstheten om gamle håndverksteknikker, byggeskikk og bygningsvern blant håndverkere, huseiere og forventningsmyndigheter. Prosjektet er fysisk lokalisert på Follo Museum i Drøbak og er organisatorisk underlagt Akershusmuseet. Akershus Fylkeskommune har delfinansiert prosjektet.

Evalueringen er gjennomført innenfor en begrenset ramme. Det er derfor en rekke aspekter ved tiltaket vi ikke har hatt anledning til å gå i detalj i. Vi har av valgt å fokusere på en vurdering av følgende fire punkter: Gjennomføringen, den faglige kvaliteten, nytteverdien samt forankring og organiseringen.

Bård Kleppe ved Telemarksforskning har vært prosjektleder. Han har gjort intervjuer og feltarbeid og ført det meste av rapporten i pennen. Roy Høibo og Grete Holmboe fra Ryfylkemuseet har bistått i å vurdere det faglige innholdet av RRA og kommet med nyttige innspill underveis.

Takk til Per-Willy Færgestad og Ingeborg Hvidsten for god dialog og oppfølging gjennom evalueringen. Takk også til de som har stilt opp til intervju og delt sine erfaringer.

Bø, 22.08.12

Bård Kleppe

Prosjektleder

Innhold

1. Innledning	6
1.1 Riktig Restaurering Akershus	6
1.2 Målsetninger for RRA	7
1.3 Metode	8
2. Vurderinger	10
2.1 Vurdering av gjennomføringen	10
2.2 Vurdering av faglig kvalitet	11
2.3 Vurdering av nytte.....	11
2.4 Vurdering av forankring og organisering.....	14
3. Konklusjon og veien videre	17
3.1 Måloppnåelse	17
3.2 Veien videre	18
3.3 Konklusjon	19

1. Innledning

1.1 Riktig Restaurering Akershus

Riktig Restaurering Akershus (RRA) er et prosjekt med mål om å øke kompetansen om gamle håndverksteknikker, byggeskikk og bygningsvern i fylket. Målgruppen for prosjektet er primært håndverkere, huseiere og offentlig myndigheter. Prosjektet er fysisk lokalisert på Follo Museum i Drøbak og har pr. i dag Follo som sitt arbeidsområde. Målet er at prosjektet skal få en mer permanent form og at det skal dekke hele fylket.

Bakgrunnen for prosjektet var et tidligere, lokalt prosjekt, Riktig Restaurering Drøbak (RRD). Til grunn for dette prosjektet lå en bekymring for at den gamle trehusbebyggelsen i Drøbak led under tilfeldig og dårlig vedlikehold, noe man mente skyldes en «tiltagende mangel på kompetanse hos håndverkere, arkitekter, materialleverandører, kommunen og huseiere»¹. Den gamle trehusbebyggelsen i Drøbak har siden 1978 hatt egen verneplan og byen har også hatt en aktiv verneforening som blant annet har «nabostatus»² i alle byggesaker i antikvarisk spesialområde Drøbak. På tross av vernestatus og aktive pådrivere for bevaring, så man altså at flere «skader» ble påført bygningsmassen, blant annet som et resultat av lav praktisk bygningsvernkompetanse blant huseiere og håndverkere.

Riktig Restaurering Drøbak ble startet opp i 2008 med daværende leder av verneforeningen, Per-Willy Færgestad, i førersetet. Prosjektet ble den gang administrert av Norsk handverksutvikling på Maihaugen, som også var ansvarlig for den faglige kvalitetssikringen. Følgende aktører var med som partnere i prosjektet:

- ◆ Kompetansenettverk for tradisjonelt bygghåndverk (KTB)
- ◆ Frogn kommune
- ◆ Riksantikvaren
- ◆ Akershus fylkeskommune og Follorådet
- ◆ Norsk Handverksutvikling (NHU)
- ◆ Fortidsminneforeningen
- ◆ Follo Museum
- ◆ Verneforeningen Gamle Drøbak

Innholdet i RRD var først og fremst et kurs for håndverkere som gikk fra september 2008 til november 2010. Kurset hadde 10 deltagere og besto av tilsammen 12 seminarer, der det var opplæring innenfor følgende temaer:

- ◆ Stilhistorie, paneler, teknologi og verktøy
- ◆ Restaurering av dører
- ◆ Restaurering av vinduer
- ◆ Høvler og oppsetting av verktøy

¹ Hentet fra Prosjektbeskrivelsen av Riktig restaurering Drøbak:

http://www.maihaugen.no/Global/NHU/Dokumenter/V%C3%A5re%20prosjekter/Riktig%20restaurering,%20Dr%C3%B8bak/Prosjektbeskrivelse%20RRD%20justert%20for%20Web%202_.pdf (lesedato:29.06.12)

² Nabostatus innebærer at foreningen mottar varsel ved byggesaker på lik linje med naboer.

- ◆ Tilstandsrapport og bygningsregistrering
- ◆ Mur, puss og steinarbeider
- ◆ Fukt i bygninger, etterisolering og takkonstruksjoner
- ◆ Treteknologi
- ◆ Maling
- ◆ Blikkenslagerarbeid
- ◆ Lafting, reis- og bindingsverk
- ◆ Sopp og skadedyr i gamle hus

I Hovedutvalgsmøte for kultur, folkehelse og næring i Akershus fylkeskommune 8. juni 2010 vedtok man å bevilge 300.000 over tre år til RRA. I tillegg ble prosjektet finansiert med 50.000 fra Frogn kommune, 350.000 fra Akershusmuseet og 300.000 fra Riksantikvaren. Per-Willy Færgestad ble ansatt i en 100% prosjektstilling over tre år.

Det ble samtidig satt ned en prosjektgruppe bestående av Stein Barli fra Follo Museum, Marit Sørlie fra Kulturringen, tømremester Sindre Sandberg og prosjektleder Per-Willy Færgestad. Prosjektgruppas ansvar var å bistå prosjektleder i planleggingen, gi innspill til og bidra til gjennomføring av prosjektet samt å bistå prosjektleder med å orientere om framdriften og legge saker fram for styringsgruppa.

Styringsgruppa som ble opprettet besto av Ingeborg Hvidsten (Akershus fylkeskommune), Thore Vestby (ordfører i Frogn kommune, Per-Willy Færgestad (prosjektleder), Ivar Andreas Høyvik (Verneforeningen Gamle Drøbak), Jarle Hugstmyr (Norsk håndverksutvikling), Hans Olav Moen, Inge Hasselberg og Stein Barli (Follo Museum) og Roger Erlandsen (Akershusmuseet). Styringsgruppa skulle gi innspill til og eventuelt fatte vedtak vedrørende saker som prosjektleder / prosjektgruppa la fram på styringsgruppemøtene.

1.2 Målsetninger for RRA

I prosjektbeskrivelsen for Riktig Restaurering Akershus (fra november 2010) er målsettingene for prosjektet beskrevet. Hovedmålet for prosjektet er å «Øke kompetansen til håndverkere og andre, vedrørende gamle håndverksteknikker, byggeskikk og bygningsvern i fylket». I tillegg til dette er det formulert 4 konkrete mål som videre er inndelt i delmål. I målene finner man både konkrete tiltak til hva som skal gjøres, men også langsiktige mål om hva man ønsker at prosjektet skal bidra til. Prosjektbeskrivelsen kan deles opp målene i følgende punkter:

Konkrete mål

- ◆ Gjennomføre etableringen av et kvalifiseringstilbud for bygningshåndverkere som ønsker å tilegne seg kunnskap innen bygningsvern, lokal byggeskikk og verneideologi. Tilbudet skal baseres på arbeidet som er gjort i regi av RRD, men skal tilbys alle håndverkere i Follo.
- ◆ Oppnå en sertifisering / vitnemål som dokumenterer kompetanse.
- ◆ Etablere et håndverkssenter der bygningshåndverkere, huseiere og andre som arbeider med praktisk bygningsvern kan søke kunnskap og finne gode eksempler på bygningshåndverk av høy kvalitet.
- ◆ Etablere en eksempelsamling ved Follo Museum.
- ◆ Etablere en redskaps- og maskinpark ved Follo Museum.
- ◆ Lage utstillinger der også de andre av Kulturringens verneverdige fag som kan være relevante ifht antikvarisk bygningsvern, presenteres på en bred basis.

- ◆ Bistå/gi råd i forhold til søknads- og planprosesser, tilrettelegging for kommunal saksbehandling m.m.
- ◆ Avholde kurs myntet på huseiere for å bevisstgjøre dem i forhold til aktuelle problemstillinger og utfordringer.
- ◆ Forestå rådgivning overfor huseiere og håndverkere ifht. søknadsprosesser og arbeidsmetoder. Evt være samarbeidspartner for kommunene for avholding av forhåndskonferanser knyttet til antikvariske problemstillinger.

Langsiktige målsettinger

- ◆ Bevisstgjøre huseiere ifht. de kulturhistoriske verdier de rår over som huseiere,
- ◆ Skape nye, og styrke varige arbeidsplasser for håndverkere gjennom utvikling av lokal bygg-håndverkskompetanse.

Kvalitative mål

- ◆ Sikre at innretning på arbeidet holder den kvalitet og innretning som er nødvendig for å nå de ovennevnte mål; kvalitetssikring at praktisk restaurering skjer i forhold til antikvariske retningslinjer og lokal byggeskikk.
- ◆ Etablere en systematisk og nær kontakt med NHU.

Mål for videreutvikling

- ◆ Arbeide for utvidelse til Asker/Bærum og Romerike fra 2013.
- ◆ Være en relevant samarbeidspartner for andre tilsvarende prosjekter i Norge.
- ◆ Være partner i internasjonale prosjekter av liknende art og omfang.

I prosjektbeskrivelsen er det også beskrevet hvilke målgrupper man har for RRA. Disse er:

- ◆ Håndverkere (både profesjonelle og hobbyhåndverkere)
- ◆ Huseiere (både offentlig og private)
- ◆ Forvaltningsmyndigheter (særlig kommunale myndigheter)

1.3 Metode

Det metodiske opplegget for denne evalueringen har bestått av dokumentanalyse, deltagende observasjon samt kvalitative intervjuer.

Dokumentanalysen har tatt utgangspunkt i de beskrivelser som finnes av prosjektet, både i politiske dokumenter, og referat som har vært ført i etterkant av kursene i både Riktig Restaurering Drøbak og Riktig Restaurering Akershus. Vi har også sett gjennom evalueringsskjemaene som ble fylt ut etter RRD-kurset. I tillegg har vi studert boken Riktig Restaurering som Per-Willy Færgestad utgav etter det første kurset (Færgestad 2010) og brukt denne som grunnlag for den håndverksfaglige / antikvariske vurderingen av arbeidet.

Deltagende observasjon ble foretatt under et av kursene i RRA. Dette var det siste av tre kurs om maleteknikker, avholdt på Follo Museum 15. juni 2012. Her var evaluator tilstede hele dagen og fikk med seg et innledende foredrag, praktisk demonstrasjon, samt det praktiske arbeidet som deltakerne gjennomgikk. I løpet av dagen ble det også gjennomført flere mindre intervjuer med deltakerne der nyttig empiri ble innhentet.

Til grunn for evalueringen ligger også 12 intervju med ulike personer som har vært involvert i prosjektet. Disse inkluderer flere av deltagerne på RRA-kurset, deltakerne fra RRD-kurset, kurs- holdere, representanter fra Follo kommune, representanter fra Fortidsminneforeningen, ledelsen ved Follo Museum og Akershusmuseet, prosjektleder og representant fra NHU. Intervjuene har vært såkalt semistrukturerte, det vil si at noen temaer har vært bestemt på forhånd, men intervjuet har hatt form av en samtale. 9 av intervjuene har vært gjort på telefon, 3 av intervjuene ble gjort ansikt til ansikt.

2. Vurderinger

I det følgende vil vi gå gjennom prosjektet punkt for punkt med en beskrivende innledning etterfulgt av vår vurdering.

2.1 Vurdering av gjennomføringen

I 2010 startet man opp Riktig Restaurering Akershus. De to første målene var å etablere et **byggningsvernssenter** tilknyttet Follo Museum samt å starte opp kurs for håndverkere etter samme modell som var brukt i Riktig Restaurering Drøbak (RRD). 14. april 2011 åpnet byggningsvernssenteret på Follo Museum. I tillegg til kontorplass for prosjektleder, besto senteret av et kombinert verksted og forelesningssal på 80 m², lokalisert i søndre enden av administrasjonsbygget på Follo Museum.

Verkstedet ble bygd opp med en rekke maskiner som er nødvendig for å drive tradisjonelt håndverk; freser, høvler, høvelbenker med mer. Verkstedet benyttes i kurssammenheng og kan også leies av profesjonelle håndverkere som trenger et sted å stå når de skal restaurere dører, vinduer eller andre bygningsdeler. Dersom de leier seg inn på senteret, kan de også få kyndig veiledning av prosjektleder.

Den foreløpige erfaringen med verkstedet er at det har fungert godt som arena for kurs. Her har man den redskapen som trengs og man kan enkelt samle både kursdeltakere og andre grupper til foredrag og ulike formidlingstiltak. Tilbudet til håndverkere om å leie seg inn på senteret har imidlertid ikke vist seg å være særlig populært. Svært få har benyttet seg av dette tilbudet. Årsaken til dette mener prosjektleder er at håndverkere gjør det meste av arbeidet på byggeplassen med verktøy de har tilgjengelig i arbeidsbilen. Det tar rett og slett for lang tid å bestille plass og å reise til Follo Museum dersom man skal vedlikeholde bygningsdeler. Den lunkne interessen for dette tilbudet kunne man også til dels ane fra evalueringen av RRD. Her var det få som viste særlig interesse for et slikt tilbud. Det bør tas stilling til om tilbudet skal opprettholdes, hvorvidt det bør markedsføres bedre, og om man skal utvide tilbudet til også å omfatte dyktige amatører. Verkstedet kan også ha en viktig funksjon som museumsverksted, både for Follo Museum og for de andre enhetene tilhørende Akershusmuseene. Som vi skal komme tilbake til, kan det også få en viktig rolle som kjerne for all antikvarisk vedlikehold ved Akershusmuseene.

I mai 2011 startet det første **håndverkerkurset** opp. Kurset skal gå over halvannet år og bestå av tolv to- eller tredagerssamlinger. I skrivende stund har man avholdt ti samlinger. 11 personer var påmeldt kurset, men en deltaker meldte seg av underveis. Årsaken til dette var av privat karakter. Det har også vært noe forfall til hvert kurs, slik at de fleste har blitt gjennomført med åtte eller ni mann (for det er bare menn). På enkelte av kursene har man også invitert andre personer. På kurset i maleteknikker deltok for eksempel håndverkere fra Asker museum og Fetsund lense samt noen personer fra venneforeningen til Follo Museum. Kursene har stort sett bestått av en teoretisk innledning, en praktisk demonstrasjon og en økt der deltakerne jobber under kyndig veiledning.

Evaluator var tilstede på ett av disse kursene, et kurs i malingsteknikker der malermester Ole Andreas Klaveness var kursholder. Etter å ha blitt møtt med kaffe og ferske boller fikk vi høre et interessant innledningsforedrag av Klaveness der fargelære var tema. Foredraget var fyldig, men lett-fattig. Kursholder framsto som faglig og didaktisk sterk, og hadde en god kommunikasjon med kursdeltakerne. Etter dette demonstrerte han blanding og brekking av linoljemaling, også dette på

en god og lettfattat måte, før kursdeltakerne selv fikk male med linoljemaling på et av de gamle husene på museet. Prosjektleder sørget for en fin struktur på dagen der lunsj og grillmiddag skapte gode rammer for sosialisering og nettverksbygging håndverkerne i mellom. Prosjektleder bidro også i opplæringen med lokalkunnskap og lokale eksempler.

Tilbakemeldingene fra deltakerne var gode. Basert på intervjuene vi gjorde kan vi oppsummere disse slik:

En gjennomgående oppfatning er at kursene er spennende og innholdsrike. Kursholderne og prosjektlederen oppleves som kunnskapsrike og som profesjonelle i sitt arbeid. Prosjektleders engasjement for bygningsvernet og tradisjonshåndverket trekkes også fram som positivt og viktig. Flere deltakere opplever at dette smitter og gir dem både forståelse og engasjement. Flere opplever også at prosjektlederens fokus på «det gode håndverk» gir dem selvtillit og yrkes stolthet i en hverdag som ofte består av å montere gipsplater dag inn og dag ut.

Flere av deltakerne trekker også fram hvordan de er tilfreds med rammene rundt gjennomføringen. «Per Willy er opptatt av det lille ekstra, vi får god mat og god pleie», sier en. Dette, og den sosiale rammen rundt kursdagene blir verdsatt. Det er beint fram hyggelig å være på kurs.

De kritiske tilbakemeldingene er det få av. Det påpekes av enkelte at kursene til tider inneholder mye dugnad. Noe av det praktiske arbeidet synes vel så mye motivert ved at en jobb skal gjøres som at man skal lære ved å jobbe. Informantene hadde forståelse for at dette var en måte å «beta- le tilbake» på. At dugnaden ble gjennomført på et museum, som kom alle til gode, og ikke et pri- vathus, opplevdes også som positivt. Dette syntes ikke som noe stort problem, men vi mener pro- sjektet bør være åpne om det dersom «dugnad» er en ønsket sideeffekt av kursene.

2.2 Vurdering av faglig kvalitet

Basert på prosjektets egen beskrivelse av arbeidsmetoden og den observasjonen som er gjennom- ført (jf. kap. 2.1) er det grunn til å tro at kursene fungerer godt i forhold til sin målsetting. Pro- sjektleder framstår som svært kunnskapsrik og kursholderene er blant landets fremste innenfor sine fag.

Det kan likevel være grunn til å peke på at tilegnelse av tradisjonskunnskap i større grad handler om praktisk øving enn teoretisk kunnskap. Ofte omtaler en tradisjonskunnskap som handlingsbå- ren kunnskap, altså kunnskap som er handlingsbasert, eller knytt til kroppen. På dette området skilles det ofte mellom «vitande» og «kunnande» (jf. Eks. Jon Godal). Man mener det ikke er nok å *vite* for å kunne drive et godt bygningsvern. En må også *kunne*, og det kan en bare gjøre etter lang tids øving. En bør således være seg bevisst den begrensningen et kortvarig kurs har i forhold til utvikling av høy kompetanse i de ulike fagene.

Vi savner også vektlegging av dokumentasjon i bevaringsarbeidet. Grundig dokumentasjon før, under og etter et restaureringsarbeid er viktig for å ta vare på kunnskap som er knyttet til objektet som kildemateriale for senere forskning og formidling.

2.3 Vurdering av nytte

Nytten den enkelte deltaker opplevde ved kurset, var et sentralt tema for intervjuene. Hva fikk de igjen for tiden de investerte i et slikt kurs? Vi skal her se på noen punkter som kan oppsummere

dette. Etter at vi har beskrevet nytten den enkelte hadde av kurset, skal vi si noe om nytten for samfunnet og kulturturvernet mer generelt.

Kompetanse

Mange av håndverkerne som deltok på kurset kunne fortelle at en rekke av temaene det ble undervist i, var kunnskap som var mer eller mindre ny for dem. I tømmerutdanninga er det lite fokus på materialkunnskap og manuelt håndverk. I læretida, og også i yrkeshverdagen, besto ofte hverdagen av å montere preproduserte materialer og bygningsdeler. På kursene i Riktig Restaurering ble deltakerne tatt med tilbake til skogen der materialene ble produsert og fikk på denne måten en helt annen og grunnleggende forståelse av hvilke forutsetninger som ligger til grunn for godt virke. Her lærte man hvordan materialer og bygningsdeler, så som dører og vinduer, ble produsert, og man lærte å lage egen redskap når det trengtes. Kurset introduserte altså deltakerne til en rekke nye temaer knyttet til tømmerfaget og gav også en innføring i andre fag relatert til vedlikehold av antikvariske bygninger.

Forståelse for bygningsvern og rett håndverk

Den kanskje største nytten deltakerne trekker fram når de ser tilbake på kurset er den økte forståelsen de har fått for bygningsvern og viktigheten av godt og riktig arbeid. Mange har endret oppfattelse av både vernemyndigheter og verneinteresserte. Dette kan eksemplifiseres med en historie en av deltakerne fortalte i et intervju. Vedkommende er oppvokst i en «tømmerfamilie» og har, i følge ha selv, vært i byggebransjen siden han var fire år. Interessen for faget har han alltid hatt, og det var egentlig aldri tvil om hvilket yrke han skulle velge. Men, det er ikke bare tømmerfaget han lærte av sin far, frykten for vern og verneinteresser har han fått inn med morsmelka. «Far har alltid snakket stygt om Verneforeninga i Drøbak», forteller han. «Han hadde en iboende frykt for Færgestad og følte at han alltid var tilstede dersom han jobbet på gamle hus». Vedkommende ville likevel ikke arve farens skepsis, og da han fikk en rehabiliteringsjobb på et gammelt, offentlig bygg, tok han kontakt med Færgestad for å få noen råd. Henvendelsen ble besvart med krevende begreper og en lite imøtekommende tone, han forsøkte så å be oppdragsgiver og fylkeskommunen om tips, men det hele endte med at han måtte klare seg på egenhånd. Når tilbudet kom om kurs via Riktig Restaurering hadde han likevel ikke mistet motet. Han meldte seg på og fulgte alle kursene som ble gitt. I løpet av kurset fikk han en ny forståelse av tradisjonshåndverket og forsto også den kjølige tonen han hadde blitt møtt med når han hadde kontakt med Færgestad sist. Tradisjonshåndverk tilegnes ikke gjennom «tips og triks», men gjennom en lang læreperiode der man må lære å kjenne både bygning, verktøy og virke. I etterkant av kurset forteller han, og flere med han, at de også har fått en økt forståelse og innsikt i hvordan vernemyndighetene tenker og hvorfor de tenker slik.

Den pressede økonomiske situasjonen sammen med en generell kultur blant håndverkere har, i følge flere av kursdeltakerne, medført at man sjelden spør om råd eller søker kunnskap. «Snekkere spør ikke», var det en som sa. «Skal man for eksempel skifte et glass ringer man ikke en fagmann for å få hjelp, man forsøker så godt man kan». Gjennom kurset opplever flere at de forstår hvor lite de kan, hvor viktig det er å være ydmyk i forhold til de utfordringer ulike bygg rommer og hvor viktig det er å være ydmyk i forhold til håndverksfaget. Hvert enkelt arbeid krever at man finner optimale løsninger basert på den kunnskap en selv, og andre, besitter. Dermed må man legge fra seg ferdig tygde løsninger og en holdning om at man «kan alt», til fordel for en utforskende holdning. Dette opplever mange av deltakerne som en ny måte å tenke håndverk på, en måte som løfter håndverkeren til å være noe langt mer enn en passiv montør.

Nettverk

Etter en rekke samlinger opplever alle kursdeltakerne at de har blitt godt kjent. De sosiale ramme-
ne rundt kurset gjør det også mulig å få snakket sammen, det samme gjør arbeidet. Flere peker på
at dette har bidratt til å gi dem et nettverk av håndverkere som deler en felles interesse for tradi-
sjonshåndverk. Dette igjen åpner for en rekke muligheter. Mange opplever det som verdifullt å ha
noen å søke råd hos, dele erfaringer med og samtale om praktiske utfordringer man møter i ar-
beidshverdagen. Nettverket man får åpner også for samarbeid om prosjekter og muligheten for å
leie inn personer med relevant kompetanse når man får oppdrag. En av kursdeltakerne fikk også
jobb hos en av kursholderne som et resultat av deltakelsen på kurset og kontakten med prosjekt-
lederen.

Prosjektlederens nettverk er det også mange som trekker fram. I følge kursdeltakerne er dette stort
og spenner over en rekke fagfelt og også mot offentlige myndigheter. Det oppleves som verdifullt å
bli en del av dette og å kunne nyttegjøre seg av dette.

Økonomisk utbytte

En av kursholderne, som selv driver virksomhet primært bestående av tradisjonshåndverk, fortel-
ler at det er godt med oppdrag innen denne nisjen. Dette skulle tilsa at et slikt kurs også gav et di-
rekte økonomisk utbytte. Kursdeltakerne kjenner seg imidlertid ikke igjen i dette bildet. Har man,
som kursholderen, bygd opp et nettverk og opparbeidet seg et godt navn og rykte blant relevante
oppdragsgivere stemmer nok dette, men for en konvensjonell håndverker som enten jobber selv-
stendig eller er ansatt i et entreprenørfirma, synes virkeligheten som en annen. Deltakerne jeg in-
tervjuet trodde de i liten grad kom til å oppleve en økt etterspørsel når kurset var gjennomført.
Blant deltakerne er det både selvstendige næringsdrivende og ansatte i byggefirmaer. De selvsten-
dige næringsdrivende opplever at det er lite etterspørsel etter denne type kompetanse blant opp-
dragsgivere.

Privatpersoner har, i følge kursdeltakerne, liten kompetanse til å vurdere hva som er godt og riktig
håndverk. Mange har også liten forståelse for at jobben bør følge en del antikvariske prinsipper så
lenge overflatene og det opplevde estetiske uttrykket bevares. Et slikt fokus på «overflateestetikk»
blant huseiere er noe også kommunens antikvar opplever. Hun forteller at blant mange av husei-
erne er det autentiske som regel underordnet det personlig estetiske. Man er mer opptatt av å ska-
pe sin egen sørlandsidyll med hvite stakittgjerder og søte detaljer, enn å bevare bebyggelsen slik
den har sett ut fra et historisk perspektiv. Hvorvidt stakittgjerdene og vinduene er autentiske eller
hvorvidt konstruksjonen i huset er i original stand, spiller da mindre rolle.

Blant store eller offentlige oppdragsgivere opplever mange at utfordringen ligger i store, byråkra-
tiske anbudsprosesser der slik kompetanse ikke blir verdsatt. Disse prosessene er, i følge informan-
tene, basert på standarder og sertifiseringer som må oppfylles, ikke kvalitative vurderinger av
håndverkernes kompetanse. Dermed blir ofte nødvendig sertifisering og pris det avgjørende.

Foreløpig har man oppnådd at deltakere på RRD/RRA-kursene har rykket opp en klasse i an-
svarsrett i Frogn kommune. Dette medfører at personer som har gjennomført kurset kan gjennom-
føre noe mer avanserte byggearbeider³.

Av kursdeltakerne var det bare en som skrev timer og dermed anså kursdeltakelsen som arbeids-
tid. De andre gjorde dette av egen interesse og ba seg fri fra tømmerjobben for å delta på kurset. At

³ Les mer om ansvarsrett her: <http://www.dibk.no/no/Tema/Godkjenning-og-ansvarsrett/>

håndverkere i et entreprenørfirma må gjennomføre et slikt kurs på fritiden, forteller mye om den svake betalingsviljen og interessen som finnes hos arbeidsgivere.

Samfunnsnytte/utbytte

Med bakgrunn i beskrivelsen ovenfor er det naturlig å understreke den betydningen virksomheten har for formidling av tilleggskompetanse i forhold til den kompetansen håndverkere kan tilegne seg gjennom et ordinært utdanningsløp.

Den eksisterende bygningsmassen representerer store økonomiske og miljømessige ressurser og kan inngå i en mer bærekraftig forvaltning dersom kunnskapene om vedlikehold, reparasjon og restaurering av bygninger og bygningsdeler blir løftet fram og videreført. Denne kunnskapen inngår i dag ikke i den ordinære opplæringen av håndverkere. De framvoksende bygningsvern-sentrene kan derfor gi viktige bidrag til supplering av den kunnskapen som ellers blir formidlet.

Dette er også en kunnskap som har bedriftsøkonomisk betydning. Den eldre bygningsmassen utgjør et stort vedlikeholdsmarked som kan gi grunnlag for utvikling av håndverksbedrifter som legger særlig vekt på denne typen oppdrag.

Endelig er det viktig å peke på at tradisjonskunnskapen utgjør en sentral del av vår immaterielle kulturarv, jfr. UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven som ble ratifisert av Norge i 2007. Det anses altså som viktig for kulturvernet å ikke bare å ivareta den materielle bygningsmassen, men også det immaterielle håndverket.

2.4 Vurdering av forankring og organisering

Som vi allerede har omtalt, baserer RRA seg på det tidligere prosjektet Riktig Restaurering Drøbak. Innholdet har mange fellestrekk og prosjektlederen er den samme. Forankringen og organiseringen er derimot ny. Dette skaper noen utfordringer og behov for noen nødvendige tilpasninger dersom man ønsker å finne en god og levedyktig organisasjonsform for satsningen.

Riktig Restaurering Akershus er i dag lokalisert med et bygningsvernssenter på Follo Museum i Drøbak. Follo Museum er en av 19 avdelinger underlagt Akershusmuseet. De fleste avdelingene er organisert med en avdelingsleder som rapporterer til direktøren ved Akershusmuseet. Slik er det også ved Follo Museum. Riktig Restaurering Akershus er foreløpig organisert som et prosjekt, og selv om det er lokalisert på Follo Museum, er prosjektet underlagt Akershusmuseet og prosjektleder rapporterer direkte til direktøren der. I den senere tiden har man også ved Akershusmuseene opprettet faggrupper på tvers av avdelingene med målsetning om å bedre samarbeidet. En av disse gruppene arbeider med vedlikehold/restaurering og teknisk drift. I denne gruppa inngår driftslederne ved de ulike avdelingene samt prosjektleder for RRA.

Bakgrunnen for å plassere RRA inn i organisasjonen på denne måten er, i følge direktør ved Akershusmuseet Roger Erlandsen, at man ønsker å implementere RRA i hele organisasjonen (dette følger også av navnet). Ansvaret for vedlikehold av de antikvariske bygningene ved Akershusmuseet ligger i dag til de ulike avdelingslederne eller driftslederne ved den enkelte avdelingen. Disse har en nærhet, og ofte en ansvarsfølelse knytt til bygningene, men manglende kompetanse er en utfordring. I et internt notat heter det at: «De fleste av driftsteknikerne/driftslederne har dessuten ikke formell kompetanse i antikvarisk vedlikehold, selv om de har tilegnet seg realkompetanse i

det gjennom arbeid og kursing»⁴. Erlandsen ønsker å bruke prosjektlederen i RRA sin kompetanse både til rådgiving knyttet til vedlikeholdet ved avdelingene, samt til å kurse og lære opp håndverkere ved de ulike avdelingene. Han vil videre også se på mulighetene for at hele det antikvariske vedlikeholdsarbeidet kan ledes gjennom RRA. Foreløpig har prosjektleder gjort bygningstekniske vurderinger på en eiendom i Aurskog Høland, samt noe vedlikehold på andre bygninger. Som vi allerede har sett, har også håndverkere fra Asker og Fetsund deltatt på deler av RRA-kurset.

I tillegg til dette har man også en annen avdeling underlagt Akershusmuseene som jobber med opplæring av håndverkere. *Kulturringen* er et opplæringskontor for gamle håndverksfag som primært jobber med å formidle lærlingeplasser innenfor disse fagene, men som også avholder kurser og formidler kunnskap om slike fag. Kulturringen har jobbet i mer enn 20 år primært ved å ansette lærlinger i verneverdige fag som videreformidles til virksomheter i Akershus. Lærlingene er da tilknyttet Kulturringen hele sin læretid og får sine kurser også organisert gjennom dem. Leder for Kulturringen, Unni Kjus, forteller at de har hatt et godt samarbeid med RRA etter at disse ble innlemmet i Akershusmuseet. Enkelte av deres lærlinger kan delta på kurs i RRA og de kan finne fram til kursopplegg som er relevant for alle parter. Kjus ser også for seg at man på sikt bør jobbe sammen for at ulike bygningsvern fag kan få egne lærlingeløp som kan tilbys gjennom Kulturringen. Pr. i dag finnes det få fag innen bygningsvernet som har egne fagutdanninger. Slik Kulturringen og RRA jobber i dag ser vi liten grunn til at dette skal slås sammen dersom partene ikke ønsker dette. Kulturringen er lokalisert på Strømmen sammen med administrasjonen i Akershusmuseet og er svært tilfreds med denne løsningen. Kjus skulle gjerne ønsket at RRA var samlokalisert med dem, samtidig som hun har forståelse for viktigheten av at RRA er lokalisert nært på de antikvariske bygningene.

RRD hadde i sin tid et klart formål om å kurse håndverkere i lokale bygningstradisjoner og i tradisjonshåndverk primært i Frogn kommune. Når satsningen nå er organisert under Akershusmuseet med støtte fra Akershus Fylkeskommune, skaper dette også nye forventninger til hva RRA skal være. Det må også gjøres en vurdering av hvor store endringer og tilpasninger man vil gjennomføre og i hvilken grad man ønsker å integrere RRA i det øvrige museumsarbeidet i Akershus. Det må også vurderes i hvilken grad dagens form samt valgene og ønskene til dagens prosjektleder skal legges til grunn for en videre satsning. Dette gjelder både for lokalisering, organisering og for satsningens innhold.

Valget med å organisere RRA som del av et museum virker fornuftig. Museene har som eier av en rekke antikvariske bygninger et særlig behov for handverkskompetanse samtidig som forvaltning av handlingsbåren kunnskap er en viktig del av museenes arbeid (jf. f.eks. St.meld. nr. 22 (1999-2000) , St.meld. nr. 49 (2008-2009)). Museene er også en stabil organisasjon med organisasjonsmessig og økonomiske rammer som borger for langsiktighet. I Akershus sitt tilfelle, er man også i den situasjonen at den konsoliderte museumsenheten dekker det samme området som RRA over tid er tenkt å dekke.

Lokaliseringen av RRA til en enkelt museumsavdeling, Follo Museum, kan potensielt være en utfordring. Museumsavdelingen har sin egen avdelingsleder som er ansvarlig for virksomheten på Follo. Hun har et eget budsjett og personalansvar for de ansatte på museet. RRA med sin prosjektleder er ikke organisert under Follo, og fungerer dermed som en fristilt enhet med eget budsjett, men med felles lokaler. For at dette skal fungere godt, er man avhengig av et godt samarbeid og klare ansvarslinjer. Etter vår erfaring fungerer dette samarbeidet godt. Både prosjektleder for RRA og avdelingsleder ved Follo Museum beskriver samarbeidet som velfungerende og fruktbart.

⁴ Rapport vedlikehold/restaurering og teknisk drift, 29. februar 2012.

Avdelingslederen forteller at hun er strålende fornøyd med å ha tilgang til prosjektlederens håndverkskompetanse og den ressursen kursdeltakerne utgjør når de gjennomfører ulike vedlikeholdsprosjekter. Hun forklarer videre hvordan RRA bidrar med innspill til vedlikeholdsplaner og prioriteringer og hvordan vedlikeholdsbehov kan løses ved å arrangere et kurs. Hun er også tilfreds med at RRA har bidratt til å bringe en rekke relevante og nyttige personer til Follo Museum og at museet på den måten har utvidet sitt nettverk. Den personlige kjemien mellom seg og prosjektleder beskriver hun også som god. Likevel ser hun en potensiell utfordring i at linjene ikke alltid er like klare. Det kan av og til være tvil om ansvarsforhold og lignende. Dette bør i så fall rettes opp i slik at man i mindre grad er prisgitt personlige egenskaper.

En annen utfordring knyttet til å lokalisere RRA til en av avdelingene til Akershusmuseet, men med målsetting om å dekke flere av avdelingene, er det til tider dårlige samarbeidsklimaet som har eksistert mellom avdelingene i Akershusmuseet og administrasjonen på Strømmen. I en organisasjonsgjennomgang av Akershusmuseene skriver Terje Nordby:

Noen gav uttrykk for at virksomheten på Strømmen i enkelte sammenhenger like mye oppfattes som en konkurrent som en koordinator og støttespiller [...] Flere viser til at det finnes mange eksempler på at lokalavdelingene direkte motarbeider sentralledet, eller sentralledets styring (Nordby 2011:16).

En slik konflikt kan raskt forplante seg også i et prosjekt som RRA. Så langt synes det som om dette i liten grad er tilfellet.

For å sikre målet om at RRA skulle dekke hele Akershus og alle avdelingene til Akershusmuseet, kunne man valgt en lokalisering på Strømmen sammen med andre fellestjenester samt Kulturringen. På denne måten kunne man forankret satsningen i større grad som en del av fellestjenestene og man ville fått en geografisk plassering som var mer sentral for hele fylket. Det man derimot mangler her er en antikvarisk bygningsmasse der man kan gjennomføre kurs o.l. Det er mange fordeler knyttet til å ha et bygningsvernssenter på et sted det foregår utstrakt bygningsvernsvirksomhet.

RRA kan altså være en viktig ressurs for bygningsvernet på Akershusmuseet, men formålet med satsningen går utover dette. Som vi har sett er målet å øke den generelle kompetansen og bevisstheten vedrørende gamle håndverksteknikker, byggeskikk og bygningsvern i fylket. I første omgang er dette tenkt gjort gjennom kursvirksomhet, men man ser også for seg at RRA kan formidle håndverkere og gjerne også påta seg jobber med antikvarisk håndverk. Direktøren i Akershusmuseet, Roger Erlandsen, ser for seg en modell der RRA sine ressurser kan leies ut til ulike oppdrag, både formidling, rådgivning eller praktisk vedlikeholdsarbeid. De har god erfaring fra andre deler av virksomheten med å leie ut personell og gjøre oppdrag for andre. Han mener derfor dette også må la seg gjøre også på dette feltet. Mye kan ligge til rette for en slik løsning. Prosjektlederen har selv jobbet mange år som selvstendig næringsdrivende og kjenner hvordan dette markedet fungerer. Han har videre en rekke kontakter blant håndverkere som kan engasjeres både til museale oppgaver, men også til eksterne oppdrag. Samtidig kan det være utfordringer knyttet til en slik virksomhet. Museumshåndverk og oppdragshåndverk er ulikt og stiller ulike krav til den som skal utføre dette. For en museumshåndverker vil dokumentasjon være avgjørende, for en oppdrags-håndverker vil effektivitet være viktig. Prising av en slik tjeneste kan også være en utfordring. Skal man operere med markedspriser, eller er det nok å dekke inn de direkte kostnadene? Det må også vurderes om og eventuelt hvordan eksisterende håndverkere ved museet skal plasseres inn i en slik modell.

En organisering under Akershusmuseet har som vi har vist noen utfordringer. Vi mener likevel dette framstår som en god og riktig måte å organisere en virksomhet som RRA på.

3. Konklusjon og veien videre

3.1 Måloppnåelse

Vi vil i det følgende raskt oppsummere målene for RRA og vurdere i hvilken grad disse er oppnådd.

Det viktigste punktet for RRA så langt har vært å **gjennomføre etableringen av et kvalifiseringstilbud for bygningshåndverkere**. Dette har de gjort på en god måte, og i skrivende stund er kurs nummer 10 av total 12 gjennomført. 10 personer har fulgt hele kvalifiseringskurset i tillegg til at noen personer har deltatt på enkeltsamlinger.

Målet om å **oppnå en sertifisering / vitnemål som dokumenterer kompetanse** er blitt oppfylt i den grad at kursdeltakerne får med seg et kursbevis der innholdet i kurset er beskrevet. Man har også oppnådd at kursdeltakerne rykker opp en ansvarsklasse i Frogn kommune. Kurset gir imidlertid ingen kompetansebevis i form av studiepoeng eller annen sertifisering. Dette må ses i sammenheng med en generell mangel på slik autorisasjon i fagene.

Det har ikke blitt **avholdt kurs myntet på huseiere**, men dette er planlagt i nærmeste framtid. Tilbakemeldingene fra deltakerne på kurset, samt andre vi har intervjuet, er at bestillerkompetansen blant huseiere, både private og offentlige, er for dårlig. Bestilleren har ofte hverken kunnskap eller bevissthet om hvilke krav som skal stilles til håndverkeren og hvilke muligheter som ligger i en antikvarisk tilnærming til vedlikehold og restaurering. Dette medfører blant annet at kunnskapen kursdeltakerne på håndverkskursa får, ikke er tilstrekkelig etterspurt i markedet. Det vil derfor være viktig å styrke både bevisstheten og kompetansen om bygningsvern blant hus- og byggeiere.

RRA er etablert som et **håndverkssenter** ved Follo Museum. Her har man etablert verksted og møterom samt kontorplass for prosjektleder. Det er ikke etablert noen eksempelsamling, heller ingen utstillinger pr. i dag. Senteret benyttes primært i forbindelse med kurs. Målsettingen var at håndverkere kunne komme til senteret å benytte maskiner og redskap. Dette har i svært liten grad blitt benyttet. Det bør vurderes om dette tilbudet skal bestå og i så fall om det skal utvides og markedsføres til å inkludere også andre enn profesjonelle håndverkere. Arbeidet med en eksempelsamling og utstillinger om verneverdige fag bør gjøres i samarbeid med formidlingspersonell ved Akershusmuseet/Follo Museum, slik at dette blir tilgjengelig for flest mulig. Det kan også utvikles egne undervisningsopplegg og guider der bygningene ved Follo Museum fungerer som eksempler på ulike byggeteknikker. Et tilbud til barn og unge, gjerne gjennom Den kulturelle skolesekken, kan også etableres.

RRA har pr. i dag ikke en vesentlig rolle som **rådgiver og tilrettelegger** i forhold til søknads- og planprosesser for privatpersoner og kommunen. Dersom dette skal prioriteres som en viktig aktivitet må det avklares hvordan dette skal finansieres og hvilke oppgaver ulike aktører er interessert i å betale for. Etter vår samtale med antikvaren i Frogn kommune synes det som om det største behovet for kommunene dreier seg om tilstandsvurderinger av bygg ved søknadsbehandling og/eller kvalitetssikring av disse.

3.2 Veien videre

For det framtidige arbeidet med RRA foreslår vi følgende justeringer:

- Organiseringen av RRA som et prosjekt/avdeling direkte underlagt Akershusmuseet framstår som en god organiseringsform. Vi foreslår denne videreført. Det er likevel behov for noen valg og avklaringer i forhold til ansvarsforhold, navn o.l.
- Det synes fornuftig og riktig å integrere RRAs kompetanse inn i Akershusmuseenes virksomhet på dette området. Det bør likevel tegnes opp klare skiller for arbeidet på museet og den utadrettede virksomheten. Dette *kan* gjøres ved å dele prosjektleder sin stilling slik at noe av stillingen er knyttet til RRA, mens andre deler av stillingen er knyttet til bygningsvernet i Akershusmuseet. Alternativet er å benytte RRA som en «ekstern aktør» slik man gjør på Follo Museum i dag der Follo Museum betaler for vedlikeholdsarbeidet som skjer i regi av RRA. Slike delinger kan imidlertid være vanskelig å gjennomføre i praksis.
- Navnet Riktig Restaurering Akershus (RRA) blir brukt om både håndverkerkursene og den totale satsningen der bygningsvernssenteret inngår. For å bedre kommunikasjonen utad, bør det utarbeides en felles identitet for tiltaket som også åpner for muligheten til en utvidelse for resten av Akershus. Vi anbefaler at bygningsvernssenter som begrep blir tatt i bruk om hele satsningen, f.eks. som Bygningsvernssenteret i Akershus, senere eventuelt som Bygningsvernssenteret i Akershus avdeling Follo. Riktig Restaurering kan gjerne brukes som navn på håndverkerkursene. Vi tror også en slik navnebruk vil skape en bevisstgjøring internt om hva målsetningene for et bygningsvernssenter skal være. Bygningsvernssenter er også et begrep som tas i bruk andre steder.
- Arbeidet med å utvide bygningsvernssenteret til å jobbe i andre deler av fylket, bør gjøres innenfor den organiseringen som allerede nå eksisterer. Det bør derfor etableres en paragraf for dette og utarbeides en strategisk organisasjonsplan for dette arbeidet. Det bør også gjøres en nøye vurdering av hvorvidt samlokalisering eller desentralisering av slike senter er mest hensiktsmessig. Uansett bør bygningsvernssenteret som foregår ved Akershusmuseet være et element i et slikt senter.
- Foreløpig erfaring tilsier at håndverkerkursene fungerer godt og at det finnes en interesse for disse. Vi finner likevel at denne interessen primært finnes blant enkeltpersoner og at det ikke er interesse blant håndverkerfirmaer å sende sine ansatte på slike kurs. Dette kan potensielt også medføre at dyktige håndverkere, med mange oppdrag og høy etterspørsel, ikke tilegner seg slik kompetanse. Ved Norsk Handverksutvikling på Lillehammer har man forsøkt en ordning der deltakerne tilbys en økonomisk kompensasjon siden det foreløpig ikke eksisterer en tilstrekkelig markedsøkonomisk gevinst i å tilegne seg denne type kunnskap. Dette krever ytterligere økonomiske rammer, men bør likevel vurderes. En slik ordning kunne bidra til at tilbudet ble ytterligere populært, også blant etablerte håndverkere.
- Kurset som pr. i dag tilbys håndverkere må anses som et innføringskurs. Som vi har vært inne på, kjennetegnes den handlingsbårne kunnskapen ved at man tilegner seg den gjennom arbeid over tid, ikke bare gjennom et kurs. Etter at deltakerne har vært gjennom håndverkerkursene, bør de derfor følges opp på ulike måter. Pr. i dag har de som ikke har gjennomført enkeltdele av kurset fått mulighet til å delta på disse. Dette har vist seg ikke å være særlig attraktivt, likevel er dette et tilbud som bør opprettholdes. Utover dette bør også kontakten med tidligere deltakere opprettholdes slik at Bygningsvernssenteret / RRA til en hver tid har oversikt over tidligere deltakere, hva de gjør i dag, og om og hvor mye de har praktisert det de har lært. Dermed er man også i stand til å tipse oppdragsgivere om hvilken kompetanse som finnes i fylket, samt å vurdere i hvilken grad tidligere kursdeltakere har tilegnet seg tilstrekkelig handlingsbårne kunnskap.

- Satsningen på å kurse huseiere og bestillere synes som et viktig grep for å styrke etterspørselen på dette området. Særlig på privatmarkedet synes det som om kompetansen og interessen er for lav hva gjelder å etterspørre «rett håndverk» når eldre bygninger skal restaureres eller vedlikeholdes.
- RRA har allerede opparbeidet seg et godt nettverk, både i Norge og i andre land. Utvekslingen med Kuldīga i Latvia der man har hatt et lignende prosjekt, kan man særlig trekke fram i denne sammenhengen. Gjennom sin prosjektleder har RRA også hatt kontakt med en rekke offentlig instanser og en rekke fagpersoner på dette feltet i landet. Færgestad holder også en rekke kurs om temaet rundt om i landet. Vi anbefaler at dette nettverksarbeidet videreføres. I og med at RRA nå er organisert under et museum, muliggjør dette også deltakelse i ulike museumsnettverk, så som byggnettverket og det internasjonale DEMHIST og ICR, begge fagkomiteer under det internasjonale museumsnettverket ICOM.

3.3 Konklusjon

Med utgangspunkt i det empiriske materialet vi har hatt tilgjengelig framstår Riktig Restaurering Akershus som et faglig solid prosjekt som er av viktig betydning for å øke fokuset på og kompetansen om bygningsvern og antikvariske håndverksteknikker i Follo. Tilbakemeldingene fra deltakerne, både de vi intervjuet, men også de som deltok på evalueringen av RRD, er udelt positive. De er fornøyd med innholdet, rammene og organiseringen av de kursene som har blitt gjennomført. Tilbakemeldingene fra andre aktører er også gode. Ansatte og ledelse i Akershusmuseet opplever blant annet at RRA har bidratt til å styrke det faglige bygningsvernarbeidet ved museet.

Prosjektets leder og de ulike kursholderne som har blitt hentet inn holder et generelt høyt faglig nivå og, etter hva vi erfarer, har de også gode formidlingsevner. Det faglige nivået er med andre ord tilstrekkelig ivaretatt, men det må hele tiden påpekes at handlingsbåren kunnskap må tilegnes gjennom langsiktig arbeid, ikke kun gjennom kurs.

Hovedkonklusjonen vil likevel være at en satsning på RRA, og en videreutvikling av dette, synes som en riktig prioritering dersom Akershus Fylkeskommune ønsker å satse på bygningsvern.

Referanser

Færgestad, P.-W. (2010). Riktig Restaurering Drøbak. Drøbak – Kuldīga 2008–2010. Lillehammer: Norsk håndverksutvikling.

Nordby, T. G. (2011). Organisasjonsgjennomgang Akershusmuseet. TGN Rapport. Son.

St.meld. nr. 22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.

St.meld. nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.